

PREGÓ DE SANT JORDI

(Ateneu Barcelonès, 23/04/2007)

Sr. President de l'Ateneu Barcelonès, senyors membres de la Junta Directiva de l'entitat, senyors socis, senyores i senyors,

De vegades, les casualitats, generals i particulars, es posen al servei de qui ha de pronunciar un pregó i, com se suposa, abans també l'ha d'escriure. Afortunadament, això passa avui amb qui els parla des de la tribuna privilegiada de l'Ateneu Barcelonès, a qui agraeixo l'honor de poder adreçar-los la paraula. I és que, en rebre la invitació, tan amable, del president d'aquesta institució a ser el pregoner del dia de Sant Jordi, se'm va acudir de seguida que havia de parlar d'ell. No del senyor president de l'Ateneu —i no pas perquè no ho mereixi— sinó d'un altre *ell* que també va ser soci d'aquesta entitat, un soci actiu, conegut i brillantíssim, però que mai no va arribar ser-ne president. S'escau, igualment, que ell va escriure algun article, molt interessant, sobre la diada d'avui com a Dia del Llibre. I d'altra part, ell —amb un mèrit molt superior al meu, no ho cal dir—, també va guanyar el Premi Crexells, que com vostès prou bé saben és patrocinat per l'Ateneu. Però les casualitats sortoses no s'acaben aquí, perquè resulta que jo, com ell, també he escrit teatre i fins i tot poesia, encara que la meva labor, al costat de la seva, resulti insignificant. A més, els he de dir una altra cosa: jo faig d'ajudant del mestre i col·lega Narcís Garolera —ara, per acabar-ho d'arrodonir, membre de la Junta Directiva d'aquesta institució— en l'edició crítica que la casa Tres i Quatre, de València, publica del *Teatre Complet* d'ell, d'aquest *ell* que no és tampoc el professor Garolera. Per si no n'hi hagués prou, fa un parell de mesos que, en aquest mateix casalici —on va escriure alguna de les peces que tant de nom li van donar— i no gaire lluny d'aquest jardí, va quedar de testa present un bronze d'ell, esculpit per Martí Llauradó, que hi havia gent que no sabia on posar, i mirin que és gran Barcelona... I al capdavall, bé cal que reconegui que el valor de la seva literatura fa que no hagi de recórrer a cap pretext per parlar d'ell i l'obra que ens va llegar. Així doncs, considerant tot això que acabo de dir, ¿podia, avui i aquí, parlar d'algú altre que no fos don Josep M. de Sagarra i de Castellarnau?

Referir-se a Sagarra, des d'una perspectiva literària, implica haver de fer una altra tria, perquè el temps de què dispo no em permet ni d'esmentar, simplement, les possibilitats més evidents que el tema presenta. Per tant, sense altre preàmbul, opto per parlar-los del lligam entre Sagarra i la tradició, perquè trobo que és un assumpte pertinent en un acte com aquest i que se celebra l'any que la cultura catalana és la convidada a la Fira del Llibre de Frankfurt. La invitació alemanya ha suscitat una polèmica, més o menys viva, sobre diverses qüestions que afecten la cultura del país, i una d'aquestes qüestions —no la més vistosa ni la més recurrent, però sens dubte una de les més importants— és la del valor que cal atorgar a la tradició literària catalana. La resposta de Sagarra —la polèmica ve d'antic—, la trobem explícita en articles i pròlegs, i implícita, en la poesia, la novel·la i el teatre seus: el valor de la tradició pròpia és absolut —en la mesura que les coses humanes poden ser absolutes, és clar—, perquè tradició significa, abans de tot, ús i transmissió literaris de la llengua, i sense això, no hi ha escriptor possible. La llengua literària i l'assumpció que en fa cadascú determinen l'escriptor, sigui català, castellà, francès o rus. En conseqüència, l'escriptor esdevé fill

de la tradició literària general de la llengua en què escriu; una tradició a la qual haurà de sumar la particular, la que ell mateix es va fent amb una opció estètica precisa, que queda emmarcada en la general de la llengua de referència. I això és així encara que una tradició general no sigui prou sòlida. O bé tingui discontinuïtat de projecció i febleses d'estructura, com és el cas de la catalana. Un altra cosa, certament, és el judici estètic que ens mereixi el conjunt de l'obra de cada escriptor d'una tradició concreta.

Aquesta posició de Sagarra, i la manera com la va defensar amb la seva obra, em fascinen. La naturalitat i la força amb què l'autor de *Vida privada* assumeix el llegat dels escriptors de la Renaixença —posem per cas, Verdaguier, Guimerà, Emili Vilanova— o del Modernisme —Rusiñol, Ignasi Iglésias— no li dificulten el coneixement i l'acceptació, com a font inspiradora, d'altres tradicions: la castellana —amb dramaturgs del Siglo de Oro, com Agustín Moreto i Rojas Zorrilla—, la francesa —amb Molière i Marivaux al capdavant, però també amb algun simbolista, com Verlaine—, la italiana —sobretot amb Leopardi... Aquesta voluntat, tan desinhibida, de Josep M. de Sagarra de fer seva la tradició que li és més pròxima per llengua, d'inserir-s'hi conscientment i de contribuir-hi amb l'obra pròpia, és un dels atractius més notables de la literatura sagarriana. Llegir Sagarra, escoltar Sagarra, veure Sagarra és, per a mi, entre altres coses, dialogar amb la tradició literària catalana a través seu i a dialogar-hi amb una brillantor gens freqüent.

Altrament, l'actitud de Sagarra contrasta, és indubtable, amb la manera que tenen d'enfrontar-se amb la tradició literària del país alguns escriptors catalans d'ara mateix, no pas perquè hi dialoguin o no amb l'obra pròpia sinó per una qüestió molt més elemental: per com la valoren explícitament, o per dir-ho clar, per com la menysvaloren. Hi tenen tot el dret, per descomptat, però jo crec que també el tinc de dissentir-ne. I perdonin l'obvietat, però de vegades, hi ha obvietats que cal dir perquè les oblidem massa sovint. D'altra banda, també és veritat que aquests escriptors no fan altra cosa que allò que fa una part molt important de la nostra societat: dubtar, sistemàticament, de la vàlua i de la viabilitat de la tradició literària catalana o, perquè ningú no tingui dubtes del que dic, de la tradició literària en català. A la fi, el que cal que ens plantejem col·lectivament és saber si és possible de bastir un cànon propi, i si hi apostem com a societat o no. Si les respostes són afirmatives —i vull creure que ho són—, hem de tenir en compte que cal, precisament, aconseguir que el conjunt social vegi la llengua de referència, la catalana, en aquest cas, com a pròpia i la literatura que genera com a representativa d'ell mateix, d'aquest conjunt social de què parlava fa un moment. Sense aquest consentiment, sense aquesta identificació, la construcció d'un cos sòlid de clàssics és irrealitzable, perquè falla la relació fonamental en entre els representats —els parlants i els presumptes lectors d'una llengua— i els seus representants —els escriptors escollits. Per tal de vincular fructuosament uns i altres, cal sens dubte disposar de mecanismes de poder polític prou eficaços perquè la relació es produeixi, es refermi amb el temps i obtingui una difusió convincent a través del sistema d'ensenyament, dels mitjans de comunicació i de tots aquells recursos que atorguen prestigi social. En primer lloc, cal assolir aquests objectius en el marc politicoeconòmic propi i, després, quan sigui factible, plantejar-se'ls més enllà de les fronteres diverses que circumscriuen una llengua, un país, una cultura. Naturalment, la situació millor per reeixir en aquests propòsits és dominar els ressorts del poder d'un estat i ser-hi, doncs, la cultura hegemònica i, paral·lelament, disposar d'un coixí social format per un nombre important de milions de parlants.

D'altra banda, cal no oblidar mai que la qüestió del prestigi és bàsica sempre i a tot arreu, però especialment en sobrepassar l'àmbit primer de recepció d'una llengua i d'una literatura. ¿Com va arribar a ser el francès el primer idioma de cultura del món occidental si no és per l'expansió política i el prestigi generat, segles enrera, fora de les fronteres de la monarquia dels Borbó? ¿Com podem explicar que l'anglès el substituís al llarg del segle XX sense referir-nos a motius molt semblants? ¿Per què la literatura castellana té avui un acolliment magnífic entre els mateixos catalanoparlants? Poder expansiu —polític, econòmic i comunicacional— i prestigi literari fan un matrimoni que dona uns resultats envejables a les dues parts del contracte.

Ara bé, també és cert que tot aquest procés només pot arribar a bon port si els autors i les obres triats com a emblemàtics, com a insígnies de prestigi, tenen una solidesa estètica que pugui ser reconeguda com a tal per un nombre prou considerable de receptors qualificats, i a més, els aspirants a clàssics manifesten, objectivament, una vocació de pervivència indubtable. És clar que vocació de pervivència és una cosa i perviure, una altra. Però així i tot, si els mecanismes de recanvi són àgils —ensenyament, mitjans de comunicació, difusió comercial, recepció crítica—, el relleu, la substitució que demanen els canvis de gust que es van produint es fa amb facilitat. Si de cas, només amb aquell punt just d'escàndol que contribueix a reforçar la vitalitat i l'interès pel conjunt d'un cànon i pels clàssics que l'habiten.

Les llengües i les literatures que no es troben en les circumstàncies esbossades com a ideals és evident que tenen unes dificultats superiors per a la conformació del cànon propi, i que, per tant, es veuen obligades a actuar en els buits que no omplen —res no és perfecte— els grans sistemes politicoliteraris. Es tracta de literatures que, com la catalana, han d'apostar molt fort per l'exigència estètica, per la construcció d'uns instruments de distribució i difusió potser modestos, però sempre àgils i eficaços, i des de l'hora que disposen d'un cert poder polític reconegut, per un la projecció internacional constant, no limitada a una circumstància excepcional, per vistosa que sigui. A més, per damunt de tot, han de lluitar aferrissadament per guanyar la batalla del prestigi en el seu àmbit natural o, almenys, per no perdre-la.

Sigui com sigui, més enllà d'aquestes eventualitats, de tot aquest joc de forces que he descrit molt sumàriament, sempre acaben emergint noms i obres que, d'una manera o altra, il·luminen amb una potència extraordinària i una bellesa corprenedora l'experiència d'una, dues, tres, moltes generacions de lectors i espectadors devots i agraïts. En el cas català, Josep M. de Sagarra n'és un de benemèrit. I això que va estar a punt d'anar per mal camí, per molt mal camí. Tinguin present que, ja de ben jove, don Josep M. agafava massa vegades taxi, i segons Josep Pla, es comença agafant taxis i s'acaba matant gent. El camí de la perdició és enganyós, devorador, un remolí que tot ho xucla. O gairebé tot. Perquè l'autor de les *Cançons de rem i de vela*, després de pujar i baixar dels taxis, d'entrar i sortir dels cabarets, de començar i acabar tertúlies en aquest ateneu, de prendre aperitius, i cafès i copes, de fumar puros i de tornar a casa —amb taxi, com és natural— a primera hora del matí, encara va tenir temps de deixar-nos una obra immensa en tots els sentits. Els déus es devien apiadar d'ell i, quan s'adonaven que estava a punt de deixar-se anar definitivament, li feien sentir aquella pluja tan fina que només sentia el seu cor, o li posaven davant dels ulls la verdor delicada d'aquelles vinyes que diuen adéu al llaüt i a la gavina i que, ben bé, només veia ell. I llavors el senyor de Sagarra comprenia que havia de deixar constància d'aquells prodigis, i per fortuna, de moment abandonava la idea de llançar-se del tot a la mala vida... I en fi, que així van anar passant estius i hiverns, els anys

i els panys, mentre la pila de paper escrit —prodigiosament, és clar— de Josep M. de Sagarra pujava sense parar. També és veritat que, al final, el senyor de Sagarra es va perdre, però es va perdre d'aquella manera com ho fa tothom, fins i tot els sants més sants. Encara que llavors nosaltres ja havíem guanyat un gran escriptor, i moltes hores de companyia i moltes pàgines memorables, cosa que vol dir que, almenys, amb el diable, havíem quedat tants a tants. He dit.

Miquel M. Gibert
Premi Crexells 2006